

เพลโตกับปัญหาผู้คุ้มกัน

จาก *Apology* ของเพลโต และ *Memorabilia* ของเซโนฟอน เราทราบว่าโสเครตีสสนทนากับคนหลายจำพวก หลายอาชีพ และบทสนทนาที่โสเครตีสมีกับบุคคลต่างๆอาชีพนั้น บางทีก็ปรากฏออกมาให้เห็นในชื่อของบทสนทนาต่างๆ กัน เช่น *Ion* เป็นการสนทนา ระหว่างโสเครตีสกับนักขับลำนำกาพย์ *Euthyphro* เป็นการสนทนา ระหว่างโสเครตีสกับนักพรตผู้ทำนาย และถ้าอาชีพของบุคคลที่โสเครตีสสนทนาด้วยเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่เราต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ เมื่อคำนึงถึงเนื้อหาของบทสนทนา นั้นแล้ว บทสนทนาเรื่อง *Laches* ก็น่าจะมี ความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะในบทสนทนานี้โสเครตีสสนทนากับนายพลสองคน คือ นิสัส

กับ เลคีส และเรื่องที่สนทนากันก็... ความกล้าหาญ ซึ่งโดยความเห็นทั่วไปแล้ว นักรบนี้ที่ทุกคนจะต้องมี แต่จาก *Laches* เราพบว่า ความกล้าหาญของเพลโต ไม่ใช่ความกล้าหาญ อย่างที่นิสัสหรือเลคีสเข้าใจ ดังจะเห็นได้ว่าโสเครตีสทำให้เลคีสต้องละทิ้งความเชื่อเบื้องต้นที่ว่า ความกล้าหาญเป็นการไม่หลบหนี หากเป็นการยืนหยัดสู้ศัตรูในสนามรบ^๒ จากนั้นคำจำกัดความของความกล้าหาญ ก็เปลี่ยนไปเรื่อยๆ จากความกล้าหาญ คือ ความอดทนของจิตอย่างหนึ่ง (endurance of the soul) มาเป็นความอดทนที่ฉลาด (wise endurance) จนในที่สุดเมื่อนิสัสเริ่มต้นใหม่ ความกล้าหาญก็กลายเป็นปัญญา (wisdom) อย่างหนึ่งไป^๔

๑. โปรดดู Leo Stauss, *The City and Man* (Chicago: Rand McNally & Company, 1964), p. 60.
๒. *Laches*, 190e.
๓. *Laches*, 192c.
๔. *Laches*, 192e.
๕. *Laches*, 194d.

สนทนาก็จบลงอย่างน่าผิดหวัง ด้วยการใช้โสเกรตีสสรุปว่า เฮลคีส นิสอัส และตัวโสเกรตีสเองต่างก็ไม่ว่ากันว่าความกล้าหาญที่แท้จริงคืออะไร

จริงอยู่ เราอาจตีความได้ว่า ลักษณะประชดประชันของบทสนทนาอยู่ที่ว่า นายพลอย่างนิสอัสและเลคีสก็ยัง ไม่อาจให้คำจำกัดความความกล้าหาญที่ถูกต้อง แต่ Laches ก็ใช้ว่าจะไร้ความหมายไปเสียเลย เพราะมีอยู่ตอนที่โสเกรตีสกล่าวเป็นทำนองว่า ผู้ที่กล้าหาญ คือผู้ที่รู้ว่าอะไรควรกลัวและอะไรไม่ควรกลัว^๖ ซึ่งก็สอดคล้องกับที่โสเกรตีสกล่าวไว้ใน Apology ว่า ตนไม่กลัวตายเพราะตนไม่ว่ากันว่าความตายนั้นดีหรือเลวอย่างไร^๗ เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะรู้ว่าอะไรควรจะเป็นที่กลัวหรือไม่ก็น่าจะเป็นผู้ที่รู้ว่าอะไรดีอะไรไม่ดี ตรงนี้ดูเหมือนโสเกรตีสจะบอกเราว่า ผู้ทรงปัญญา (wisdom) ในแง่ที่เท่ากัน ที่เป็นผู้กล้าหาญอย่างแท้จริงได้ และการแสดงความกล้าหาญโดยที่ไม่รู้ว่า ความกล้าหาญที่แท้จริงคืออะไร ก็ไม่ใช่ความกล้าหาญ แต่นี่หมายความว่า นิสอัสและเลคีสเป็น นายพลที่ไม่มีคุณค่าหรือ แน่แน่นอนที่สุด นิสอัสและเลคีสย่อมเป็นผู้ที่ไม่มีความกล้าหาญอย่างแท้จริง ตามความเข้าใจของเพลโต แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า คน

อย่างนิสอัสและเลคีสจะไม่มีคุณค่าเอาเสียเลย ทั้งนี้ก็เพราะความรู้ในการใช้อาวุธในยุทธวิธีต่างๆ อันเป็นศิลปะของนักรบนั้นอาจจะถูกใช้ไปในทางที่ผิดหรือเลวก็ได้ กล่าวอีกทีก็คือ ความรู้ทางเทคนิคที่ทำให้เรากระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างดีเยี่ยมนั้น ก็ช่วยให้เรากระทำการอย่างเดียวกันเลวยิ่งด้วย เช่น ตำรวจซึ่งมีความรู้ในการจับกุมโจรผู้ร้ายนั้น ย่อมมีความสามารถในทางปล้น หรือขโมยเป็นเยี่ยม หรือใครจะวางยาพิษคนได้เก่งเท่ากับนายแพทย์ ผู้รู้วิธีการขาดถูกวางยาพิษเสียเอง ในทำนองเดียวกัน นักรบผู้ใช้อาวุธและรู้จักรักใช้อาวุธย่อมมีคุณประโยชน์ในการป้องกันรักษารัฐ แต่นักรบก็ย่อมเป็นผู้มีโทษอย่างมหันต์ หากนักรบจะหันมาใช้อาวุธนั้นทำร้ายรัฐหรือประชาชนของตนเอง แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า นักรบที่ทรงปัญญาตามแบบที่โสเกรตีสเข้าใจนั้น จึงจะเป็นผู้ที่มีประโยชน์ต่อรัฐ (แท้จริงแล้ว แนวความคิดทั้งหมดของเพลโตย่อมปฏิเสธหลักการที่ว่า นักรบซึ่งเป็นคนหนุ่มมากจะเป็นผู้มีความกล้าหาญได้อยู่แล้ว) เพราะ Laches ชี้ให้เห็นอย่างแจ่มชัดแล้วว่า นิสอัสและเลคีสอาจเป็นนายพลที่ดี โดยไม่ต้องเป็นผู้มีความกล้าหาญ นอกเหนือไปจากศิลปะวิชานของนักรบเลยก็ได้ นั่นก็คือ นายพลอย่างนิสอัสและเลคีสรู้ว่าเขาจะชนะใน

๖. Laches, 199c.

๗. Apology, 29b ความตรงนี้ตรงกับหลักของโสเกรตีสที่ว่า คุณธรรมคือความรู้

๘. นิสอัสและเลคีสไม่อาจบอกได้แม้แต่ว่า ความกล้าหาญซึ่งตนเชื่อว่าตนมีอยู่คืออะไรกันแน่

สงครามอย่างไร แต่รัฐบาลผู้ทรงปัญญาเท่านั้น
ที่จะเป็นผู้ตัดสินว่า เมื่อไรจึงจะทำสงคราม เพื่อ
ที่จะเป็นนักรบที่ดี นิสัยและเลิศไม่จำเป็นต้อง
ต้องมีปัญญา แต่นิสัยและเลิศต้องมีความเห็น
ที่ถูกต้อง (right opinion) คือ มีความเห็นที่
ถูกต้องว่า อะไรควรกลัวอะไรไม่ควรกลัว

ใน *Republic* อันจัดได้ว่าเป็นผลงาน
ทางการเมืองที่มีชื่อเสียงและเด่นที่สุดของเพลโต
ปัญหาเรื่องความจำเป็นที่จะต้องมีนักรบและ
อันตรายจากนักรบถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาโดย
ตรง ผู้ที่เคยอ่าน *Republic* มาแล้ว คงจะจำ
ได้ว่านักรบหรือผู้คุ้มกัน (เพลโต โดยการอ้างถึง
ภาระในการป้องกันนคร ซึ่งถนัดที่จะใช้คำว่า
ผู้คุ้มกันมากกว่านักรบ) ถูกกล่าวถึงเป็นครั้งแรก
เมื่อกลอคอนไม่พอใจใน “นครแห่งสุกร (City
of Pigs) ของอะตีแมนตัส ซึ่งกลอคอนเห็นว่า
เป็นนครที่มุ่งจะสนองสนองความต้องการทางร่าง
กายขั้นมูลฐานแต่เพียงอย่างเดียว จากการสนทนา
ระหว่างกลอคอนกับโสเครตีส เพื่อสร้างนครใหม่
ชี้ให้เห็นว่า สงครามเกิดขึ้นจากความโลภ ความ
จะกละในทรัพย์สินส่วนตัวอันเกินขอบเขตของ
ความจำเป็น^{๘๙} เมื่อมีสงครามก็ต้องมีนักรบ และ
นักรบอาชีพก็เกิดขึ้นตามหลักการแห่งศิลปะของ

โสเครตีสหรือหลักการแห่งความถนัดที่แต่ละคนมี
มาตามธรรมชาติ กล่าวคือ เฉพาะผู้ที่มีศิลปะ
และคุณสมบัติในทางการรบเท่านั้นที่ควรเป็น
นักรบ ปัญหาอยู่ที่ว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่จะมีผู้คุ้ม
กันที่อ่อนโยนกับประชาชนแห่งนครรัฐของตน
เอง แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีความมองอาจดูร้าย
ต่อศัตรูของนครรัฐ เพราะผู้คุ้มกันที่ดูร้ายต่อ
ศัตรูภายนอกและประชาชนในนครรัฐของตน
เหมือนกันนั้น ยกที่จะกล่าวได้ว่าเป็นผู้คุ้มกัน
ที่แท้จริง และความอ่อนโยนกับความร้ายก็จะเป็น
ลักษณะสองอย่างที่ไม่น่าจะมีอยู่ด้วยกันในสิ่ง
เดียวกันได้โดยธรรมชาติ แต่โสเครตีสชี้ให้เห็น
เห็นว่า ความอ่อนโยนกับความร้ายนั้นอาจอยู่
ร่วมกันได้ ดังธรรมชาติที่เราพบในสุนัขที่ดี
คงจะเห็นได้ว่าสุนัขที่อ่อนโยนกับผู้ที่มันรู้จัก
แต่ดูร้ายกับคนที่มันไม่รู้จัก^{๙๐} เพราะฉะนั้นจึง
ไม่เป็นเรื่องขัดกับธรรมชาติ ที่จะให้ผู้คุ้มกันที่
อ่อนโยนต่อประชาชนแห่งนครรัฐของตน และ
ดูร้ายต่อศัตรูของนครรัฐ^{๙๑} อย่างไรก็ตามอะไร
เล่าที่จะป้องกันมิให้ผู้คุ้มกันซึ่งดูร้ายต่อศัตรูหรือ
คนแปลกหน้าหันมาข่มเหงราษฎรเสียเอง เพราะ
ถึงแม้ว่าผู้คุ้มกัน จะถูกกำหนดให้คุ้มกันราษฎร
แต่ผู้คุ้มกันซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่แข็งแกร่งที่สุดใน

๘๙. *Republic*, 373e-374a.

๙๐. *Republic*, 375d.

๙๑. จงเปรียบเทียบความข้อนี้กับความหมายของความยุติธรรมที่เสนอโดยพลีมารกัสในตอนต้น
เรื่องที่ว่าความยุติธรรมคือการช่วยมิตร และทำร้ายศัตรู ดู *Republic*, 332d.

นครรัฐนั้นแหล่จะมีโอกาสที่จะยกตนขึ้นนครรัฐได้ก็เสีย
ยิ่งกว่าใครๆ อื่นทั้งหมด คำตอบของเพลโตก็คือ
ระบบการศึกษาที่ละเอียดรอบคอบ และระบบ
สังคมที่ผิดไปจากธรรมดาสำหรับชนชั้นผู้คุม
กัน^{๑๒} การกล่าวถึงแผนการศึกษาสำหรับผู้คุมกัน
ในนั้นโดยกว้างขวางนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไป
ไม่ได้ แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าสาระสำคัญของการ
ศึกษาสำหรับผู้คุมกันนั้น ไต่แค่ ความพยายาม
ที่จะประสานการศึกษายิมนาสติกและการศึกษา
ดนตรีที่ไต่สัดส่วนเข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพราะยิม
นาสติกหรือการฝึกฝนกำลังกายเพียงอย่างเดียว
ย่อมทำให้บุคคลมีจิตใจแข็งกระด้าง และอารมณ์
ร้อน^{๑๓} ส่วนการศึกษาดนตรี อันหมายถึงการ
อบรมทางจิตใจอย่างเดียวก็น่าจะทำให้บุคคลนั้น
อ่อนโยนเกินไป การศึกษาอย่างที่ไม่เกรงกลัว
บรรยายไว้ใน *Republic* คือระบบการศึกษาที่
จะมุ่งสร้างความสัมพันธ์อันไต่สัดส่วนระหว่าง

แนวโน้มน้อยสองอย่างนี้^{๑๔} และที่น่าสนใจ
ยิ่งกว่านั้นก็คือ การจัดระเบียบสังคมของผู้คุมกัน
ดังที่เราได้เห็นมาแล้วว่าสาเหตุของสงคราม และ
ที่แท้จริงแล้ว สาเหตุของความชั่วช้าทางปวงเกิด
จากการที่มนุษย์เรามีความต้องการอันเกินควรใน
ทรัพย์สินส่วนตัว และผู้คุมกันมีหน้าที่เพื่อปกป้อง
รักษานครรัฐของตน แต่ผู้คุมกันจะทำหน้าที่
ของตนนี้ไต่เต็มที่ได้หรือถ้าผู้คุมกันเองอยากจน
หรือมีความละโมภในทรัพย์สินส่วนตัวอยู่ ใน
ทางตรงกันข้าม ถ้าผู้คุมกันเป็นเช่นนั้นก็น่ากลัว
ว่าสถานการณ์จะยิ่งเลวร้ายลงไปอีก เพราะผู้
คุมกันคือผู้ ทมกำลังกล้าแข็งที่สุดในรัฐ และ
ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว ในทางปฏิบัติผู้คุมกันก็จะ
แย่งชิงทรัพย์สินของประชาชนที่ผู้คุมกันควรจะ
คุ้มกันเสียเอง^{๑๕} แต่ถ้าผู้คุมกันเป็นผู้ ที่ราววย
อย่างเหลือล้นก็เป็นการยากที่จะเชื่อว่า ผู้คุมกัน

๑๒. น่าสังเกตว่า ไต่เกรตตีสมิไต่กล่าว่า เจ้าของสุนัขสอนให้สุนัขที่ตีเป็นมิตรต่อคนที่รู้จักและกราย
ต่อคนแปลกหน้า ทำให้เราคิดถึงไปได้ว่า ลักษณะดังกล่าวเป็นธรรมชาติของสุนัขที่ตีอยู่แล้ว ในขณะที่แม้ผู้คุมกัน
ของไต่เกรตตีสมจะเป็นผู้มองอาจ ว่องไว แข็งแรง และไต่ต่อปรัชญาธรรมชาติก็ยังคงต้องมีระบบการศึกษาและ
ระเบียบสังคมที่เคร่งครัดอีก *Republic*, 375d-376e นี้หมายความว่าในทางปฏิบัติแล้วเป็นการยากที่จะไต่ผู้คุมกัน
ดังกล่าว และสิ่งซึ่งความเป็นไปไม่ได้ของ *Republic* ทั้งหมดหรือ?

๑๓. ผู้ที่สนใจ โปรดเปรียบเทียบข้อความตอนนี้กับความเห็นของมาคิอาเวลลีใน *The Art of War*
ใน *Machiavelli: The Chief Works and Others*; Trans. Allen Gelibert (Durham, North Carolina: Duke
University press 1965), Book I, pp. 573-74.

๑๔. อย่างไรก็ดี เมื่อพูดถึงการศึกษาริงๆ ไต่เกรตตีสมกลับพูดถึงการศึกษาด้านจิตใจอย่างเกี่ยวโดย
แทบจะไม่ได้พูดถึงยิมนาสติกเลย ดูโดยเฉพาะ *Republic*, 403d.

๑๕. *Republic*, 416a.

จะทำหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๖} เพราะฉะนั้นผู้คุมกันจึงต้องเป็นผู้ที่ปลอดจากทั้ง ความจนและความร่ำรวย^{๑๗} นั่นก็คือ ผู้คุมกัน จะต้องเป็นผู้ที่ไม่มทรพยสินส่วนตัวใด ๆ ทั้งสิ้น โสเกรตีสกำหนดว่าผู้คุมกันจะต้องอยู่ร่วมกันใน ค่าย อาหารการกินและของใช้เท่ากันทุกอย่าง รัฐจะเป็นผู้กำหนดให้ได้อย่างเพียงพอ แต่ทั้งนี้โดย จะไม่ให้มีการเหลือเฟือเกินขนาด สำหรับการหา เงินหรือทรัพย์สินอื่นใดนั้น เป็นสิ่งที่ต้องห้าม โดยเด็ดขาด แต่ทรัพย์สินส่วนตัวก็มีใช้สาเหตุ เดียวที่ทำให้เกิดผลประโยชน์ส่วนตัวอันอาจขัด กับผลประโยชน์ส่วนรวมขึ้น โสเกรตีสไปไกล ถึงกับขนาดที่ต้องการให้มีการกำจัดระบบครอบครัวส่วนตัวของผู้คุมกันเสียด้วย นีคือระบบคอม มูนิสต์อันลือชื่อของเพลโต ในกรณีนี้ โสเกรตีส กำหนดให้มีการควบคุมความสัมพันธ์ทางเพศใน หมู่ผู้คุมกันที่ยังมีความสามารถที่จะมีบุตรได้ทั้ง ชายและหญิงระหว่างเคร่งครัด กล่าวคือ การ “สม สู่” ระหว่างผู้คุมกันชาย กับผู้คุมกันหญิง ชาย

ที่ยังอยู่ในวัยดังกล่าวนั้น จะมาขึ้นต่อเฉพาะเมื่อ ขณะมีเทศกาล ซึ่งผู้ปกครองเป็นผู้กำหนดขึ้น และโดยการ “สมสู่” นำมาถึงการผลิตพันธุ์ผู้คุม กันทดแทนสำคัญ ผู้ปกครองจึงอาจเข้ามากำหนด โอกาสที่คู่ผัวเมียแล้วเป็นการจับคู่ โดยการจับ สลากก็ได้ เด็กที่เกิดจากการสมรสดังกล่าวก็จะ ได้รับการเลี้ยงดูโดยรัฐ และจะถือเอาผู้คุมกันที่มีส่วนในเทศกาลการสมรสคราวนั้นทั้งหมดเป็น บิดา หรือมารดา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็อาจเชื่อใจ ได้ว่า ผู้คุมกันจะไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อนครรัฐเอง เพราะผู้คุมกันไม่มีอะไรเหลืออยู่ที่อาจเรียกได้ว่า เป็นของตัวเองนอกจากนครรัฐ ซึ่งโดยหน้าที่ของ ตนก็เป็นสิ่งที่ตนต้องพิทักษ์อยู่แล้ว เพลโตเชื่อว่า มนุษย์นั้นปรกติแล้วถูกดึงอยู่ระหว่างหน้าที่ที่ต้อง ปฏิบัติต่อตนเองและหน้าที่ต่อสิ่งที่ดี การกำจัด ความผูกพันทางครอบครัวโดยระบบคอมมูนิสต์ ที่ใช้กับผู้หญิงและเด็กนั้น ก็เพื่อที่จะปลดปล่อย ให้ความรักของมนุษย์หมดต่อสิ่งที่ดีเป็นอิสระ^{๑๘} อย่างไม่รู้ก็ แต่ทว่าจะไม่มีผู้วิจารณ์รุ่นต่อ ๆ มา

๑๖. โสเกรตีสกล่าวว่า พวกนักรบของนครรัฐที่ร่ำรวยนั้นเมื่อเปรียบกับผู้คุมกันของตน ซึ่งรวมทั้ง สองเพศแล้วก็ไม่ต่างไปกับ “คนอ้วนที่ร่ำรวย” และกล่าวว่าผู้คุมกันของตน “คนเดียวอาจปราบทหารอ้วน ๆ จาก รัฐอื่น ๆ ได้ถึงสองหรือสามคน” *Republic*, 422a.

๑๗. เมื่ออะคีแมนทัสแจ้งว่า ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วผู้คุมกันจะมีความสุขได้อย่างไร โสเกรตีสก็ตอบว่า ตนคำนึงคุณประโยชน์ส่วนรวม และไม่ปรารถนาที่จะทำให้ผู้คุมกันมีความสุขจนไม่เป็นผู้คุมกันอีกต่อไป หรือให้ ผู้คุมกันมีความสุขแค่เพียงกลุ่มเดียว *Republic*, 410a-412a-412c และ 466a

๑๘. แต่ต้องเป็นที่เข้าใจกันว่า ผู้คุมกันมิได้มีปัญญา (wisdom) หรือว่าเป็นผู้รู้อะไรดีหรือไม่ดี ผู้คุม กันมีแต่ความกล้าหาญ ความพอควร (moderation) และความยุติธรรม ซึ่งได้แก่การทำสิ่งที่ตนมีความถนัดที่ สุดโดยธรรมชาติ ดังนั้น ผู้คุมกันจึงเป็นผู้ปกครองไม่ได้ คงเป็นได้แค่ผู้ช่วย (auxiliary) ของราชาปราชญ์ (Philosopher King) ซึ่งเป็นผู้ปกครองที่แท้จริง เพราะเป็นผู้เดียวในนครที่มีปัญญา (wisdom)

คนใดที่จะไม่เอียงใจมีระบบคอมมิวนิสต์ที่เพลโต
เขียนไว้ใน *Republic* ว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้
และว่าเป็นโครงการที่มุ่งถึงความดีอันหนึ่งอัน
เดียวของนครรัฐมากจนเกินไป จนทำลายความ
เป็นนครรัฐไปเอง แต่ถ้าหากว่าเราจะมองในมุม
กลับกัน คือ มองเสียตั้งแต่ต้นว่า *Republic* คือ
ข้อเขียนที่มุ่งชี้ให้เห็นความเป็นไปไม่ได้ของ
นครรัฐ อย่างที่บรรยายไว้^{๑๙} ความเป็นไปไม่ได้
ที่คนอย่างโสเกรตีสจะกลายเป็นผู้ปกครองนครรัฐ
ดังกล่าว (ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว โสเกรตีส
เองก็ถูกตัดสินให้ตายไปโดยศาลเมืองเอเธนส์)
และความเป็นไปไม่ได้ของรัฐที่ดีพร้อมทุกอย่าง
แล้ว ก็น่าที่จะเชื่อได้ว่า *Republic* เป็นข้อเขียน

ที่ชี้ให้เห็นชัดถึงชนถึงปัญหาความขัดแย้งกัน
ระหว่างวิถีชีวิตของปรัชญาเมธีกับแบบแผนชีวิต
ของสังคมการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัด
แย้งระหว่างวิถีชีวิตของปรัชญาเมธีกับวิถีชีวิต
ของนักการเมือง ซึ่งถ้าเป็นเช่นกรณีนี้จริงแล้ว
แม้เพลโตจะมีได้กับปัญหาความจำเป็นที่จะต้องมี
ผู้คุมกัน และภัยจากผู้คุมกันเองให้เราได้ ก็น่า
เชื่อว่าอย่างน้อยที่สุดเพลโตก็ชี้ให้เห็นว่า
ธรรมชาติของปัญหาดังกล่าววนเวียนคืออะไรและการ
เข้าใจธรรมชาติของปัญหาใด ๆ โดยถ่องแท้ก็
ย่อมเป็นก้าวแรกไปสู่ความสำเร็จแห่งการแก้ไข
ปัญหานั้น ๆ โดยถูกต้องมิใช่หรือ

สมบัติ จันทรวงศ์

^{๑๙}. Allan Bloom, *The Republic of Plato*, Translated with Notes and Interpretative Essay (London: Basic Books Inc. Publisher, 1968), p. 409. สำหรับนครรัฐที่ดีที่เป็นไปได้นั้น ผู้รู้หลายท่านกล่าวว่า เพลโตกล่าวถึงไว้ใน *Laws* แต่ก็เห็นได้ว่าเพลโตมิได้ทิ้งความเชื่อเรื่องราชาประมุขเสียเลยทีเดียว โปรดดู Lee Cameron McDonald, *Western Political Theory: Part I, Ancient and Medieval* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc, 1968), pp. 29, 31. เป็นต้น